

POLITIČKI GOVOR S MASKOM KAO PRIJEVOD S MASKOM*

Mislava Bertoša

Sanja Đurin

Srećko Ivanišević

Studenti Opće lingvistike
Filozofski fakultet, Zagreb

Jezik politike jedan je od znakovnih podsustava jezika i to onaj znakovni podsustav koji je određen područjem političkog djelovanja zajednice, s jedne strane, i posebnim društvenim slojem – političarima, s druge strane.

Utoliko jezik politike predstavlja vezu između države i njenih građana, a prostor unutar kojeg oni komuniciraju čini političku javnost.

On je javni sociolekt jer ne služi samo političarima u međusobnoj komunikaciji (nije svojevrsan metajezik), nego se tiče svih sudionika političke javnosti.

Povijest, međutim, pokazuje da postoje razni načini sporazumijevanja o političkom djelovanju zajednice: ponekad je to diskurs, a ponekad manje pozitivni nekomunikacijski mehanizmi – interes, moć i sila (Pupovac 1990).

Ovi nekomunikacijski načini koje ljudi rabe u svom političkom djelovanju mogu dovesti do ukidanja javnosti i kao prostora političke komunikacije i kao kolektivnog primatelja. Time jezik politike prestaje postojati kao javni sociolekt, a onaj dio izvanjezičnog univerzuma kojim se politika bavi počinje se na nov način prevoditi u prirodni jezik. Budući da se usporedno s nekomunikacijskim mehanizmima opća politička volja svodi na individualnu volju ili na volju

* Ovaj je tekst nastao uz mentorski rad mr. sc. Marina Andrijaševića, u okviru kolegija *Semiologija i komunikacija*.

određene političke skupine, jezik politike preobražava se u specijalni jezik kojim se »komunicira specifičan podskup izvanjezičnog univerzuma koji je kao objekt komunikacije zanimljiv samo« toj određenoj političkoj skupini govornika (Škiljan 1980:148). Zbog toga se o jeziku politike može govoriti kao o političkom žargonu. Politički je žargon određen velikim ograničenjima u izboru predmeta govora i jezičnih oblika. On je sljedbenički govor u kojem jezični znakovi služe ponajprije za identifikaciju govornikove ideološke opredijeljenosti. Budući da takav govor nastoji biti po volji autoriteta, njegova su glavna obilježja sklonost afektivnom izražavanju vrijednosti i neodređenost (Ivas 1988). Neodređenost se očituje u činjenici da je u prevođenju društvene stvarnosti sasvim nejasno na što se konkretno vrijednosti o kojima se govori u stvarnosti odnose. Zbog toga postoji potpuni nesklad između onoga što se o stvarnosti iskazuje i stvarnosti same.

»Izražavanje je vrijednosti osnovna uloga svakog ideološkog (ideologiziranog) govora«, a ocjenjivanje nečeg »potvrda govornikove pravovjernosti« (Ivas 1988:197).

Oni su pojedostavljeni tako da se stvarnost obično prikazuje u jasno suprotstavljenim vrijednostima: dobro–zlo. Budući da je govornikova obveza donošenje sudova i uredovanje, njime vlada osjećaj bojazni da će nešto što bude rekao biti pogrešno protumačeno, pa su njegovi iskazi dvosmisleni, uopćeni i neodređeni. On s pretjeranom revnošću neprestano ponavlja jednu ocjenu jednakovrijednim izrazima. U prijevodu društvene stvarnosti koristi se obrascem političke skupine kojoj pripada, imitira druge govornike iz svojeg političkog okruženja, i nastoji spomenuti sve ono što se u sličnim situacijama spominje.

U to je uključena i pretjerana afektivnost, jer je politički govor i govornikova legitimacija – tj. izgovoreno osigurava njegov položaj.

Suprotstavljanje principa dobra i zla u izvanjezičnom univerzumu prenosi se i u sam jezik dijeleći jezične oblike na sljedeći način: izrazi koji imaju isto značenje zadobivaju suprotne sadržaje koji više ne dopuštaju njihovo zamjenjivanje. Tako se izrazi jednakog značenja ne doživljavaju kao sinonimi, nego se jednima pripisuje isključivo pozitivna, a drugima isključivo negativna vrijednost. U težnji za što snažnijim izrazom dolazi do nagomilavanja riječi, nerazumljivih sintagmi i fraza. Pri tome sam plan izraza može odagnati našu pažnju s predmeta na koji se odnosi na nešto drugo: plan izraza, naime, ne upućuje toliko na stvarnost koliko na navike i moral, na ono uobičajeno. On je negativno određen, a da pri tome uopće nije jasno na koji se dio izvanjezičnog univerzuma odnosi. Zbog tog svjesno iskrivljenog prevođenja dolazi do pomaka u značenju određenih riječi: značenja se pomiču i iskrivljuju tako da »preneseni smisao« postaje apstraktniji od »doslovnog smisla« upotrebljavanog znaka.

»Doslovni smisao«, znak u užem znakovnom sustavu, postaje sada u novom, širem sustavu, označitelj za novo označeno koje ulazi u oblik starog označenog. Preneseni smisao, »pojam«, iskrikljuje doslovni smisao tako da je novo značenje u pravilu neodređenije i općenitije; ono je »mutna masa znanja« (Barthes 1979:242). Ovo iskrikljivanje doslovnog smisla nije njegovo ukidanje; smisao je i dalje prisutan, jer je potreban pojmu.

»Pojam doslovno iskrikljuje smisao, ali ga ne ukida, najbolje je reći: pojam otuđuje smisao.« (Barthes 1979:243).

U političkom govoru postojeći sustav značenja koristi se na nov način i u nove svrhe koje ne odgovaraju izvornoj svrsi tog oblika. Znakovi tako neprestano poprimaju nova značenja, jer ih se u novim kontekstima uvijek drugačije tumači; stvarnost se uvijek prevodi onako kako to najviše odgovara vodećoj političkoj skupini.

Tako znak uvijek funkcionira preko svog vrijednosnog sloja: govori o govornikovo političkoj opredijeljenosti, tj. o ispravnosti (podobnosti) njegova govora.

Govor tako služi za uspostavu ideološkog konteksta i za identifikaciju govornikove pripadnosti. On je rezultat govornikova izbora, njegove namjere i opće situacije. takva upotreba govora u kojoj se pojedinac ogleda kao društvena jedinka, u kojoj otkriva svoje odnose prema poretku i utvrđenim vrijednostima, odgovara Barthesovoj definiciji pisma.» Političko pismo obilježava svoje izraze i onemogućuje im primjenu kakvu su imali ranije. Oni se više ne mogu upotrijebiti u nekom drugom kontekstu a da ne zazvuče čudno, kao da tom kontekstu više ne pripadaju.«

Hrvatski narod i Vjesnik

Prevođenje izvanjezičnog fenomena u politički govor konkretno je promatrano kroz novinske članke novina tiskanih na području Hrvatske za vrijeme II svjetskog rata.

Korišteni su članci iz *Hrvatskog naroda*, službenog glasila ustaškog pokreta, i *Vjesnika* narodnooslobodilačke fronte Hrvatske, novina koje su, i formalno, samim zaglavljem, politički jasno određene. U prvom su dijelu navedene glavne oznake jezika politike – ograničenja u izboru predmeta govora, afektivnost i neodređenost, te konačni cilj takvog jezika – identifikacija govornikove ideološke opredijeljenosti.

Radi lakšeg promatranja spomenutih karakteristika političkog jezika, kao tema tekstova koji su podvrgnuti analizi izabrano je iskrcavanje u Normandiji 1944. godine.

Taj je događaj pogodan iz dva razloga:

- 1) saveznička invazija dobila je zapažen prostor u oba lista
- 2) u *Hrvatskom narodu* korištene su agencijske vijesti, čime je individualni, novinarski posao sveden na uvodnike i na izbor naslovnica, dok se *Vjesnik*, novine koje su tada izlazile u promjenljivim razmacima, ograničio na komentare i proglase koji su, nepotpisani, izražavali stajališta cijele redakcije, time i pokreta kojih su bili glasilo.

Pisanje, tj. izbor naslovnica i uvodnika u *Hrvatskom narodu* pratili smo u razdoblju od tri tjedna, od 7. do 28. lipnja 1944. godine, s tim da moramo napomenuti kako nismo imali potpunu dokumentaciju svih članak iz tog razdoblja.

Unatoč tome, na spomenutoj razini promatranja tekstova mogu se izdvojiti tri faze u pisanju navedenih novina, koje vremenski otprilike odgovaraju datumima izlaženja *Vjesnika* u lipnju iste godine.

Hrvatski narod od 7. do 28. lipnja

Hrvatski narod je 7. lipnja preko svih sedam stupaca donio naslov »Invazija je započela«. U podnaslovu je naglašeno da su njemačke pomorske snage dočekale invazijske snage pred obalom, te da je snažno potučena 1. britanska padobranska divizija.

Agencijski tekstovi Njemačkog vijesničkog ureda (DNB) te priopćenja »Glavnog stana vođe Reicha« donose brojčane podatke o gubicima savezničkih snaga. Uvodnik, smješten u gornjem lijevom kutu, pod naslovom »Konačno druga fronta« prikazuje taj događaj kao početak odlučnog sukoba koji će riješiti ishod rata.

Dan kasnije, 8. lipnja, naslov istih novine glasi »Svakog sata ratu gubici invazionih snaga«, dok se u podnaslovu navode izvještaji o uništenju mostobrana i teškim gubicima američkih padobranaca.

Uvodnik, ponovno na istaknutom mjestu donosi naslov »Naši su živci mirni«, piše se o »osjećaju olakšanja i spokojnosti« te o »cijelim kolonama savezničkih zarobljenika.«

Sljedeći naslov je »Njemački protunapadi sve se više očituju«, podnaslov donosi podatke o žestokim borbama oko gradića Bayeuxa.

Uvodnik prati »neprijateljsku propagandu«, ističu se poteškoće saveznika, posebno Amerikanaca, prema pisanju *Hrvatskog naroda* »uvučenih u europski rat.«

Naslov u izdanju od 11. lipnja je »Krvavi gubici neprijatelja«, ne donose se nikakvi određeniji podaci, a uvodnik, pod naslovom »Zašto se bore« ponovno govori o SAD-u, koristeći poznate teorije o »masonske-židovskoj« zavjeri kojom je ova zemlja uvučena u rat.

Pisanje *Hrvatskog naroda* u prvim danima invazije odražava želju uredništva da prikaže svoje obavijesti što objektivnije, no samo čitanje naslova dokazuje suprotno.

Informacije su strogo filtrirane, vijesti su jednodimenzionalne, bez odgovarajućeg prikaza druge strane događaja.

Tako se, na primjer, naglašavaju uspjesi njemačkih snaga s jedne, a saveznički gubici s druge strane, bez uspostavljanja odnosa sa stvarnim tijekom događaja.

Takav se odnos prema informiranju javnosti još bolje vidi u, od nas nazvanoj, drugoj fazi praćenja invazije u *Hrvatskom narodu*, kada je postalo očigledno da su se saveznički mostobrani stabilizirali.

Od 17. do 19. lipnja, težiste informacija prebacuje se na novo oružje, rakete V-1, kojima su Nijemci počeli napadati ciljeve u Engleskoj.

Događaji u Normandiji ne pojavljuju se više na prvoj stranici, a naslovi se kreću od čisto informativnog »*Novo njemačko oružje protiv Engleske*« (17. lipnja), preko »*Kiša vatre i željeza*« (18. lipnja), do već krajnje afektivnog »*Valovi dinamičnih meteora*« u izdanju od 19. lipnja.

Na drugoj stranici, u izvješćima iz Normandije spominju se i dalje teški gubici savezničkih snaga, no sada su dopunjeni uobičajenim napisima o junaštvu pojedinih vojnika, razaranjima civilnih ciljeva od strane saveznika, i izjave »podobnih« Francuza o invaziji, što sve ukazuje na polagano prihvaćanje Zapadnog bojišta kao neminovne, druge fronte.

»*Cherbourg se još odupire*«, naslov je u izdanju Hrvatskog Naroda od 28. lipnja. U ovom slučaju cijela naslovna stranica zaslužuje pozornost. Naime, uz naslovni tekst o odupiranju Nijemaca u Cherbourgu, na vrhu stranice nalazi i kratka vijest o uspostavljanju francuske uprave u Bayeuxu, gradu u kojem su saveznici, barem prema dotadašnjem pisanju ovog dnevnika, uspjeli samo potisnuti njemačke snage, ne i zauzeti ga.

Kako su već prije bili »spriječeni« svi pokušaji napredovanja prema Cherbourgu, nije teško zaključiti, čak i bez poznavanja ishoda, što će se dogoditi u ovom slučaju.

Vjesnik u lipnju i srpnju 1944. godine

Invaziju u Normandiji u *Vjesniku* smo pratili na tekstovima iz lipnja i srpnja 1944. godine, a zanimljivo je da je obavijest o iskrcavanju tiskana već u izdanju od 6. lipnja, dakle na sam dan događaja.

Kako je *Vjesnik* tiskan u ratnim uvjetima, vjerojatno je u tom slučaju došlo do antidatiranja, no vijest je sasvim kratka, nalazi se na prvoj stranici i donosi

proglas generala Eisenhowera, vrhovnog zapovjednika savezničkih snaga, vojnicima koji su krenuli u bitku.

Najznačajniji prikaz pisanja *Vjesnika* kroz iskrcavanje u Normandiji vidi se u izdanju od 16. lipnja, u velikom uvodnom članku na prvoj stranici.

»*Zajednički udari moćnih saveznika s istoka, juga i zapada*« naslov je nepotpisanom komentaru u kojem se promišlja cjelokupna borba u Europi. Događaji u Normandiji samo su povod članku, težište se stavlja na sovjetsku politiku, pa tekst počinje Staljinovim citatom, a vremenski se događaj stavlja u odnos s trogodišnjicom njemačkog napada na Sovjetski savez. Inače je afektivnost, kao jedna od bitnih odrednica političkog govora, najizraženija u ovom članku. Spominju se: »razbojnički napadi«, »zvijer koja bježi u svoj brlog«, »tmurni oblaci ropstva«...

Već u sljedećem izdanju *Vjesnika*, s početka srpnja, događaji u Normandiji gube na značenju.

Na naslovnoj stranici je vijest o »pobjedama saveznika na jugu i zapadu«, već je u samom naslovu zapadna bojišnica svedena na istu razinu kao i borbe u Italiji. Važnijim se smatraju vijesti s Istoka o oslobađanju Bjelorusije, a pogotovo uvodnik o stanju na bojištima u Hrvatskoj.

Na kraju bismo dodali, uz ogradu da smo radili na ograničenom korpusu, ono što se nameće kao rezultat analize ovih tekstova.

To je svojevrstan obrat tradicionalne podjele na informativno i redundantno u govoru, s tim da se u političkom govoru težište stavlja na ovo drugo.

Naime, informacija se koristi kao podloga ideološkom stavu koji se želi predstaviti javnosti, i u tom kontekstu tadašnji bi se *Vjesnik* mogao na jednoj imaginarnoj liniji staviti korak iznad *Hrvatskog naroda*, kao novine koje odbacuju i prividnu informativnost.

Naravno, u ovom slučaju ne želimo ocjenjivati ideologiju pokreta kojih su spomenute novine bile glasilo, već samo skrenuti pozornost na izbor načina informiranja u izuzetno politiziranim uvjetima.

Literatura

- Barthes, Roland (1985). *Književnost, mitologija, semiologija*, BIGZ, Beograd
- Inić, Slobodan (1986). *Govorite li politički?*, Beograd
- Ivas, Ivan (1988). »Ideologija u govoru«, *Filozofska istraživanja*, Zagreb
- Pupovac, Milorad (1990). *Politička komunikacija*, August Cesarec, Zagreb
- Hrvatski narod* (od 7. do 28. lipnja 1944)
- Vjesnik* (lipanj i srpanj 1944)

Mislava Bertoša – Sanja Đurin – Srećko Ivanišević

POLITICAL SPEECH WITH A MASK AS TRANSLATION WITH A MASK

Summary

The language of politics as a linguistic subsystem serves the function of communication with a political audience. History, however, tells us that the public as a collective recipient can be abolished: an unorthodox kind of »translation« into the natural language of the extralinguistic universe that politics deals with then occurs. The changes of meaning that appear in the process are a consequence of consciously distorted translation. The linguistic sign in this way comes to serve the function of the speaker's ideological affiliation: the speaker does not »translate« the social reality by means of language but makes use of the ideological patterns of the political group he belongs to.

